

OPMAKEN VAN EEN ONTWIKKELINGSSTRATEGIE IN KADER VAN DE VEERKRACHT VAN DORPEN

Deel 2: Dorpenmonitor

Eindrapport

Onderzoek in opdracht van de Provincie Antwerpen

Colofon

Dit is een publicatie van:
University of Antwerp
Faculty of Design Sciences
Research Group for Urban Development
Mutsaardstraat 31
2000 Antwerpen

In opdracht van:
De Provincie Antwerpen

Tekst

Allaert Kato, Universiteit Antwerpen
Prof. Dr. Coppens Tom, Universiteit Antwerpen
Prof. Dr. Van Acker Maarten, Universiteit Antwerpen

Vormgeving en opmaak

Allaert Kato, Universiteit Antwerpen

Eindrapport
30 maart 2018

Deel 2 Dorpenmonitor

Allaert Kato
Prof. Dr. Coppens Tom
Prof. Dr. Van Acker Maarten

Inhoud

1	Handleiding bij de dorpenmonitor	5
1	Doel dorpenmonitor.....	5
2	Indicatoren per uitdaging.....	11
3	Suggesties voor verbetering	31
1	Databeschikbaarheid.....	31
2	Clusteranalyse en factoranalyse	31
	Bijlage 1 Frontoffice dorpenmonitor.....	33
	Bijlage 2 Tabel met resultaten projectgebied en metadata	34
	Bijlage 3 Bronbestanden met data projectgebied	35

1 Handleiding bij de dorpenmonitor

1 Doel dorpenmonitor

1.1 Signalisatieinstrument

Met het dorpenbeleid ondersteunt de provincie gemeenten om de veerkracht van dorpen te verhogen. De dorpenmonitor wordt daarbij ingezet als **signalisatieinstrument**. In de beginfase van een participatietraject met een dorp wordt de dorpenmonitor gebruikt om het lokale bestuur en burgers inzicht te geven in de huidige toestand van het dorp. De dorpenmonitor doet dit door een momentopname van de kwetsbaarheid van het dorp voor een reeks **uitdagingen** te maken. De uitdagingen die per dorp in de monitor geanalyseerd worden zijn:

1. Aanbod basisvoorzieningen
2. Bereikbaarheid
3. Bestuurskracht
4. Economische veranderingen
5. Vergroening
6. Energietransitie
7. Klimaatverandering
8. Sociale kwetsbaarheid
9. Financiële armoede
10. Woonbehoefte
11. Zorgbehoefte

De analyse signaleert voor welke uitdagingen een dorp meer of minder kwetsbaar is - of met andere woorden hoe groot de lokale impact van de uitdaging zal zijn - vergeleken met de andere dorpen in het projectgebied in het arrondissement Mechelen en de Merode. Op die manier kan een onderbouwde keuze gemaakt worden op welke onderwerpen het verdere traject zich focust. De monitor vormt dus het startpunt van onderbouwde participatie.

1.2 Kwetsbaarheid

De veerkracht van een dorp wordt enerzijds bepaald door de **kwetsbaarheid** van een dorp voor bepaalde uitdagingen en anderzijds door het **aanpassingsvermogen** van een dorp om gepast te reageren op de impact van die uitdagingen. De dorpenmonitor focust zich op het in kaart brengen van de kwetsbaarheid. Om kwetsbaarheid in kaart te brengen worden er per uitdaging indicatoren opgesteld die zijn ingedeeld volgens de twee onderdelen van kwetsbaarheid: “blootstelling & vatbaarheid” en “aanwezige capaciteit”.

Indicatoren die de **blootstelling en vatbaarheid** van een dorp aan een uitdaging in kaart brengen, geven aan *op wie, wat of waar de uitdaging een potentiële impact heeft*. Verder tonen de indicatoren aan *welke van deze elementen meer aanleg hebben om onder de uitdaging te lijden*.

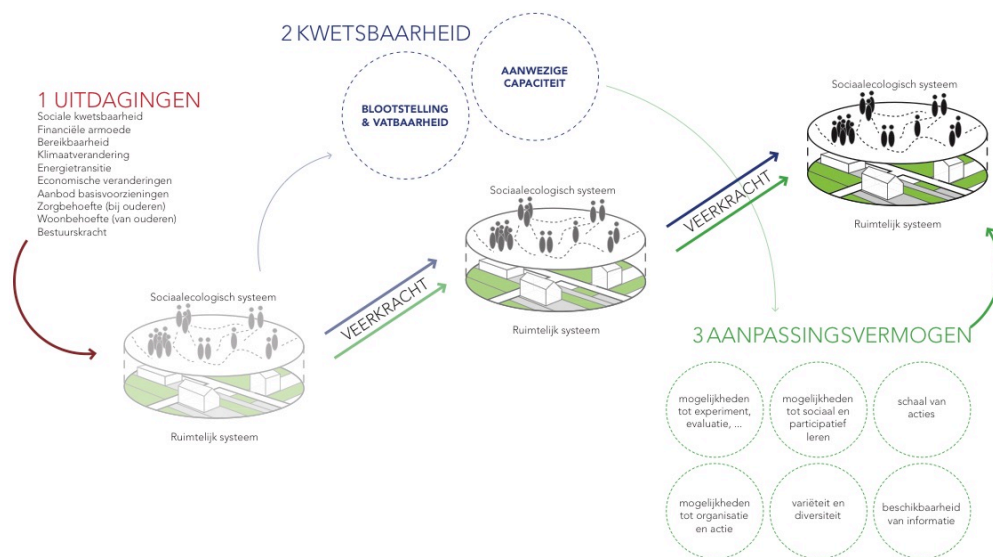
De indicatoren geven aan welke populatie potentieel getroffen kan worden door de uitdaging. Voor de uitdaging vereenzaming bij ouderen betekent dit dat we in kaart brengen hoe groot de vergrijzing en verzilvering is. De indicatoren hier zijn dus de grijze druk en de zilveren druk. Verder zijn alleenwonenden ouderen een groep die, binnen de

blootgestelde populatie van 65plussers, meer vatbaar is voor deze problematiek. Als indicator kijken we daarom naar het aantal alleenwonende 75plussers t.o.v. van het totaal aantal 75plussers.

De indicatoren van **aanwezige capaciteit** brengen ten slotte in kaart *hoe een dorp reeds anticipeert op, nu al omgaat met en herstelt van een uitdaging*.

Qua aanwezige capaciteit voor vereenzaming gaat het dan over organisaties die rond vereenzaming werken, de aan- of afwezigheid van een lokaal aanspreekpunt ouderenzorg, het huisartsencontact, het zorgaanbod, de mantel- en thuiszorg en de sociale cohesie.

Aanwezige capaciteit gaat met andere woorden over de maatregelen die nu al in een dorp toegepast worden en verschilt in die zin van **aanpassingsvermogen**, waarbij het gaat over het realiseren van structurele veranderingen in de toekomst. Onder aanpassingsvermogen vallen strategieën die toegepast kunnen worden om institutionele en structurele transformatie te bewerkstelligen, met als doel de kwetsbaarheid voor uitdagingen te verminderen en de veerkracht te vergroten. Deze transformaties worden teweeggebracht door de beschikbaarheid van informatie, mogelijkheden tot sociaal en participatief leren, variëteit en diversiteit van oplossingen, mogelijkheden tot organisatie en actie, de schaal van acties en mogelijkheden tot experiment en evaluatie. Deze strategieën werken los van het sectorale en bieden vaak antwoorden op meerdere uitdagingen tegelijk. In het inspiratieboek vind je meer uitleg over, en voorbeelden van, aanpassingsvermogen.

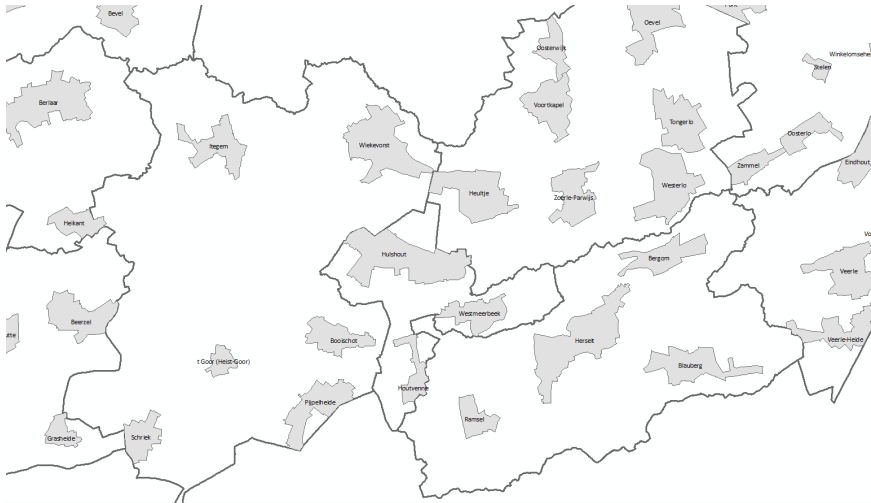

1.3 Indicatoren

1.3.1 Data op dorpsniveau

De dorpenmonitor is uniek in die zin dat de uitdagingen in kaart gebracht worden voor de dorpskernen in plaats van voor de gemeente of deelgemeente. Het dorpsniveau dat gebruikt wordt in de dorpenmonitor is gebaseerd op de ruimtelijke afbakening van kernen die de dienst Ruimtelijke Ordening van de provincie Antwerpen hanteert. Deze ruimtelijke grenzen zijn daarna door Team Data & Analyse van de provincie Antwerpen

aangepast zodat ze overeenkomen met de grenzen van statistische sectoren¹, om de kwetsbaarheid van dorpen voor uitdagingen te kunnen berekenen.

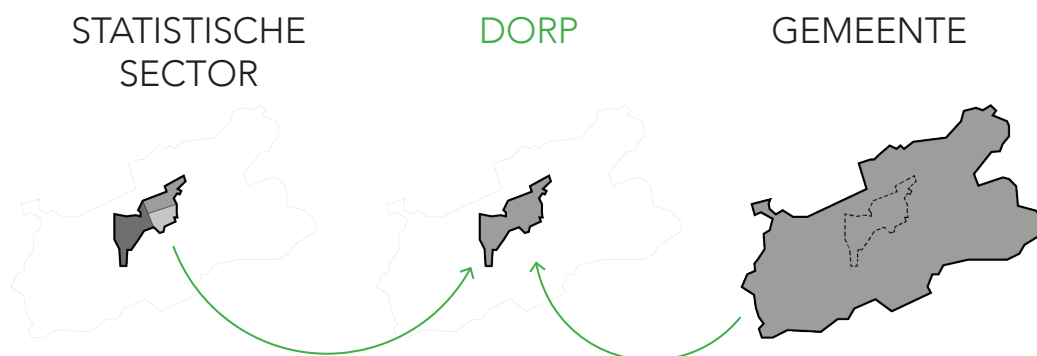

Uitsnede van het projectgebied met gemeentegrenzen (zwart) en afbakening van dorpskernen (grijs).
De data van de dorpenmonitor betreft dus de dorpskernen (het grijze gebied).

Voor bepaalde aspecten van dorpen en de uitdagingen zijn er echter geen statistische gegevens beschikbaar op dorpsniveau. Waar dat het geval is, is het dorpsniveau in de dorpenmonitor op een van de volgende drie manieren zo goed mogelijk benaderd:

1. Als de gegevens op niveau van **statistische sector** bestaan, kunnen deze geaggregeerd worden naar dorpsniveau door de waarde te berekenen voor de statistische sectoren die samen het dorp vormen. Aandachtspunt bij deze methode is dat, omwille van privacy, aantallen per statistische sector van 5 of minder, weggelaten worden. Dat kan een (eerder marginale) vertekening geven.
2. Er kan gebruik gemaakt worden van cijfers op **gemeenteniveau**: Alle dorpen in de gemeente krijgen dan de waarde van de gemeente toegekend. Aandachtspunt hierbij is dat er in werkelijkheid verschil kan bestaan tussen de verschillende kernen per gemeente en/of tussen de kernen en het buitengebied, die in deze methode wegvallen.

¹ De statistische sector is de territoriale basiseenheid die ontstaan is uit een opdeling van de gemeenten en de vroegere gemeenten door het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek voor de verspreiding van statistieken op een gedetailleerder niveau dan het gemeentelijk niveau. (FOD Economie, 2017)

3. Als er geen data is op niveau van dorp, statistische sector en gemeenten, kan er via bevragingen informatie opgevraagd worden bij het lokale bestuur, de burgers en andere stakeholders.

De uitdagingen in dorpen zijn complex. Dit vraagt om een brede waaier aan indicatoren om de uitdagingen in kaart te brengen, waarbij soms statistische gegevens slechts beperkt beschikbaar zijn. In de dorpenmonitor is steeds gewerkt naar een evenwicht tussen beschikbare data en de best mogelijke beschrijving van een uitdaging.

1.3.2 Focus op socio-economische indicatoren

De dorpenmonitor zal geen volledig socio-economisch en ruimtelijk overzicht van de staat van de dorpen geven maar zal aangeven waar extra aandacht voor nodig is tijdens het participatietraject. De dorpenmonitor focust vooral op het in kaart brengen van socio-economische indicatoren maar erkent dat veel uitdagingen in dorpen ook sterk afhangen van ruimtelijke indicatoren.

Als dorpsbewoners afhankelijk zijn van collectief of aangepast vervoer voor hun verplaatsingen kan dit leiden tot vervoersarmoede. Dit komt mede door de grote mate aan verspreide bebouwing, omdat dit een goede dienstverlening van collectief of aangepast vervoer bemoeilijkt.

De dorpenmonitor doet geen uitspraken over ruimtelijke factoren of ontwikkelingen van een dorp. De Nota Ruimte, die de provincie ontwikkelt, zal daarin altijd leidend zijn. Resultaten van de monitor moeten altijd gekaderd worden binnen de ruimtelijke context van de Nota Ruimte.

1.3.3 Type indicatoren

In de metadata (zie "Bijlage 2 Tabel met resultaten projectgebied en metadata.xlsx") vind je de gegevens over de indicatoren terug met toelichting, databron & leverancier, eenheid, schaal en verwerkingswijze. De **kwantitatieve indicatoren** zijn gegevens die verkregen worden via de studiediensten van de provincie, de Vlaamse en de federale overheid. De meerderheid van deze indicatoren wordt uitgedrukt in percentages maar sommige indicatoren maken gebruik van andere eenheden zoals bijvoorbeeld bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²). Per indicator wordt er vermeld van welk jaar de cijfers zijn. Gedetailleerde informatie hierover vind je terug in de metadata. Er zijn een reeks **frontoffice indicatoren**: deze datasets zijn relevant voor veerkracht en dorpen en kunnen gecommuniceerd worden naar het lokale bestuur en de dorpsbewoners. Daarnaast zijn er **backoffice indicatoren**. Deze datasets zijn ofwel niet helemaal relevant ofwel ontbreken ze geheel of gedeeltelijk, maar ze geven een beeld

van de complexiteit van de uitdagingen en hoe deze uitdagingen ideaal gezien in kaart gebracht zouden worden. De backoffice indicatoren zijn enkel bestemd voor intern gebruik door medewerkers van de provincie en voor verdere ontwikkeling van de monitor.

Zoals eerder aangegeven zijn er een aantal indicatoren waar geen data voor beschikbaar zijn. In de handleiding worden deze indicatoren vermeld onder “**bijkomende gegevens gewenst over ...**”. Deze indicatoren kunnen door middel van een vragenlijst worden opgevraagd bij de gemeente die deelneemt aan een participatietraject en bij andere betrokken partijen. Met de vragenlijst willen we gegevens verzamelen die niet in de reguliere databronnen beschikbaar zijn, maar wel relevant zijn om een zo compleet mogelijk beeld van een dorp te scheppen. Het gaat hier bijvoorbeeld over hoeveel dorpsbewoners deelnemen aan burgerinitiatieven, hoe ouderen ontmoetingsplekken ervaren, de aan- of afwezigheid van ambtenaren voor specifieke beleidsdomeinen,...

1.3.4 Vergelijking van dorpen

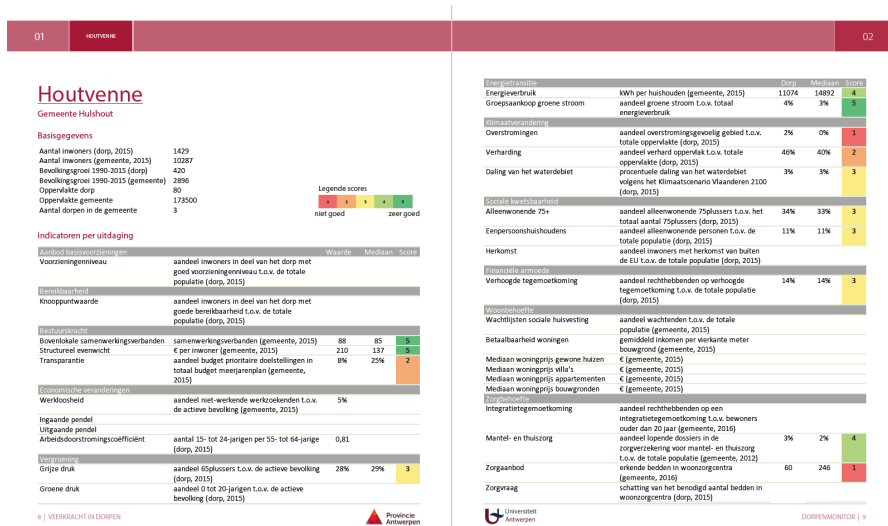
Er is steeds een vorm van **benchmarking** in een monitor want zonder deze gegevens af te zetten tegen andere (gelijkaardige) dorpen zijn ze vrij betekenisloos. Er zijn immers geen “absolute” goede of slechte waarden voor de indicatoren. Waarden zijn steeds **relatief** ten opzichte van vergelijkbare entiteiten in de populatie, in dit geval dorpen in het arrondissement Mechelen en de Merode. Benchmarking gebeurt op twee manieren: met behulp van de mediaan en van gelijke intervallen.

Indien je de dorpen zou rangschikken van hoog naar laag op een indicator dan is het dorp dat net in het midden van deze ranking staat de **mediaan**. Door te werken met de mediaan geven we informatie mee waar de observatie ligt in de spreiding van observaties binnen de populatie van dorpen. Dorpen kunnen hieruit afleiden of ze tot de betere cohorte behoren, of tot de minder goede cohorte, zonder de ranking expliciet te maken.

Om de verzamelde data toegankelijk en bruikbaar te maken, delen we de datasets van alle indicatoren in in **5 gelijke intervallen**. De gelijke intervallen worden bekomen door de afstand tussen de grootste en de kleinste waarde door 5 te delen. Op basis daarvan kunnen we de dorpen een **score van 1 tot 5** toekennen. De score zegt iets over het risico op kwetsbaarheid van het dorp voor een uitdaging. Een lage score is negatief en betekent een hoger risico op kwetsbaarheid, een hoge score is positief en betekent een lager risico op kwetsbaarheid.

1.3.5 Voorstelling data

De front office indicatoren zijn dertig indicatoren die voor elk dorp in het projectgebied worden voorgesteld in een toegankelijk boekje. In dit overzicht wordt er per uitdaging voor elke indicator de waarde, de mediaan en de score voor dat dorp weergegeven. De score krijgt een kleur, waardoor je ook in een oogopslag kan zien hoe het dorp er voor staat. Door alle dorpen in een boekje te bundelen kan je ook gemakkelijk vergelijken tussen de dorpen.

Figuur 1 De dertig frontoffice indicatoren voor het dorp Houtvenne.

1.3.6 Overzicht nuttige begrippen

Mediaan

Indien je de dorpen zou rangschikken van hoog naar laag op een indicator dan is het dorp dat net in het midden van deze ranking staat de mediaan. Door te werken met de mediaan geven we informatie mee waar de observatie ligt in de spreiding van observaties binnen de populatie van dorpen. Dorpen kunnen hieruit afleiden of ze tot de betere cohorte behoren, of tot de minder goede cohorte, zonder de ranking expliciet te maken.

Waarde

Getal dat de indicator aanneemt voor een bepaald dorp.

Score

Het interval tussen de grootste en de kleinste waarde wordt in vijf gelijke intervallen verdeeld, waarna elk dorp een score van 1 tot 5 krijgt toegekend afhankelijk van in welk interval de waarde valt. Het interval waar de waarde van het dorp in valt, is de score voor dat dorp. De score zegt iets over het risico op kwetsbaarheid van het dorp voor een uitdaging. Een lage score is negatief en betekent een hoger risico op kwetsbaarheid, een hoge score is positief en betekent een lager risico op kwetsbaarheid.

2 Indicatoren per uitdaging

In dit hoofdstuk worden 11 uitdagingen voor dorpen beschreven aan de hand van indicatoren. Voor elke uitdaging zijn er een of meerdere indicatoren die de blootstelling en de vatbaarheid van een dorp voor een uitdaging meten. Daarnaast zijn er voor elke uitdaging ook een of meerdere indicatoren die de aanwezige capaciteit van het dorp meten. Van elke indicator wordt de relevantie beschreven alsook hoe de score geïnterpreteerd kan worden. Indien over bepaalde aspecten van de uitdaging nog geen kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, wordt er beschreven welke bijkomende gegevens er gewenst zijn.

2.1.1 Aanbod basisvoorzieningen

De match tussen vraag en aanbod van lokale voorzieningen is relevant voor dorpen omdat veel lokale voorzieningen wegtrekken terwijl er toch een vraag is naar lokale en bereikbare voorzieningen, zeker vanuit de vergrijzende bevolking.

Naast deze indicatoren is het aangewezen om de provinciale feitenfiches, die te vinden zijn via Kennisnetwerk Detailhandel, te raadplegen. Deze feitenfiches geven een gedetailleerd en actueel overzicht van de vraag en het aanbod van detailhandel in per gemeente.

VOORZIENINGENNIVEAU (FRONTOFFICE)

Het voorzieningenniveau geeft een indicatie van de mate waarin inwoners van het dorp wonen in de nabijheid van basisvoorzieningen. Dit zijn de voorzieningen die nodig zijn om het dagelijkse leven te organiseren en deel te nemen aan de maatschappij. Voorbeelden zijn: een kleuter- en basisschool, kinderopvang, huisarts, apotheek, voedingswinkel, postpunt en (publieke) ontmoetingsruimten (VITO, 2016). Als het voorzieningenniveau hoog is, zijn de voorzieningen nabij voor de dorpsbewoners.

Een lager voorzieningenniveau kan duiden op een hogere risico op gebrekkige basisvoorzieningen.

Bijkomende gewenste gegevens:

LOKAAL AANSPREEKPUNT ECONOMIE

De aan- of afwezigheid van een aanspreekpunt economie kan duiden op minder of meer coördinatie in het lokale beleid omtrent economie.

De aanwezigheid ervan kan duiden op meer aanwezige capaciteit om om te gaan met het veranderend aanbod aan basisvoorzieningen.

BOVENLOKALE SAMENWERKINGSVERBANDEN I.V.M. LOKALE ECONOMIE

De aan- of afwezigheid van bovenlokale samenwerkingsverbanden kan duiden op minder of meer coördinatie en fragmentatie in het beleid omtrent economie.

De aanwezigheid van bovenlokale samenwerkingsverbanden i.v.m. lokale economie kan duiden op meer aanwezige capaciteit om om te gaan met het veranderend aanbod aan basisvoorzieningen.

DETAILHANDELSVISIE

De aan- of afwezigheid van een detailhandelsvisie kan duiden op minder of meer bewustzijn van de lokale uitdagingen omtrent detailhandel en op minder of meer coördinatie in het beleid omtrent detailhandel.

De aanwezigheid van een detailhandelsvisie kan duiden op meer aanwezige capaciteit om om te gaan met het veranderend aanbod aan basisvoorzieningen..

STIMULERENDE MAATREGELEN I.V.M. ONDERNEMERSCHAP

De aan- of afwezigheid van stimulerende maatregelen omtrent ondernemerschap kan duiden op minder of meer coördinatie in het beleid omtrent economie.

De aanwezigheid van stimulerende maatregelen i.v.m. ondernemerschap kan duiden op meer aanwezige capaciteit om om te gaan met het veranderend aanbod aan basisvoorzieningen.

AMBULANTE HANDEL

De aan- of afwezigheid van ambulante handel kan duiden op een plaatsvervangend aanbod voor basisvoorzieningen, als het voorzieningenniveau laag is.

De aanwezigheid van ambulante handel kan duiden op meer aanwezige capaciteit om om te gaan met het veranderend aanbod aan basisvoorzieningen.

2.1.2 Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van een dorp wordt bepaald door het gemak waarmee dorpsbewoners hun bestemming kunnen bereiken. Bereikbaarheid is in grote mate afhankelijk van de ruimtelijke inplanting van wonen, voorzieningen etc. (Planbureau voor de Leefomgeving, 2015). De verspreide bebouwing op het platteland vergroot de bereikbaarheidsproblematiek.

Omdat in principe iedereen die zich verplaatst, blootgesteld wordt aan de bereikbaarheidsproblematiek, brengen de volgende indicatoren in kaart op welke manier dorpsbewoners zich verplaatsen:

AUTOAFHANKELIJKHEID

Autoafhankelijkheid geeft een indicatie van in hoeverre dorpsbewoners de auto gebruiken ten opzichte van andere vervoerswijzen (carpoolen, trein, De Lijn, collectief vervoer werkgever, fiets, te voet).

Een hoge autoafhankelijkheid kan duiden op een hoger risico op bereikbaarheidsproblemen. Een scenario is dat dorpsbewoners grote afstanden moeten afleggen naar werk, school, voorzieningen, ... en daarom de auto nemen. Of dat er geen aantrekkelijke alternatieven (openbaar vervoer, de fiets, ...) zijn.

GEBRUIK COLLECTIEF BUSVERVOER

Het aantal abonnementen van De Lijn geeft een indicatie van de mate waarin dorpsbewoners met het collectief busvervoer reizen.

Een laag gebruik duidt op een hoger risico op bereikbaarheidsproblemen, als dorpsbewoners het openbaar vervoer niet gebruiken omdat het niet goed functioneert. Het kan ook betekenen dat er weinig jongeren en/of ouderen in het dorp wonen, die meer gebruik maken van het openbaar vervoer om op hun bestemming te geraken.

AUTOBEZIT

Autobezit geeft een indicatie van of dorpsbewoners de mogelijkheid hebben om zich al dan niet met de auto te verplaatsen.

Een hoger autobezit duidt op een lager risico op bereikbaarheidsproblemen, omdat mensen met de auto op hun bestemming geraken. Een hoger autobezit kan ook duiden op een hogere autoafhankelijkheid (zie indicator A).

De volgende indicatoren brengen in kaart hoe aantrekkelijk het is om je als dorpsbewoner te verplaatsen:

KNOOPPUNTWAARDE (FRONTOFFICE)

De knooppuntwaarde geeft een indicatie van de mate waarin een dorp is geïntegreerd in het systeem van collectief vervoer voor personen. De knooppuntwaarde van een dorp wordt onder meer bepaald door de transportmodus (trein, metro, tram, bus), de frequentie van het vervoersaanbod, de vervoerscapaciteit, aansluitings- en (multimodale) overstapmogelijkheden en aansluiting op fiets- en wandelnetwerken (VITO, 2016).

Hoe makkelijker en directer iemand zich vanuit het dorp naar andere kernen kan verplaatsen, hoe hoger de knooppuntwaarde (VITO, 2016). Een hoge knooppuntwaarde duidt op een lager risico op bereikbaarheidsproblemen.

BEVOLKINGSDICHTHEID

De bevolkingsdichtheid geeft een indicatie van het reizigerspotentieel voor collectief vervoer.

Bij een hoge bevolkingsdichtheid is er een groter reizigerspotentieel, meer kans dat het collectief vervoersnetwerk goed is uitgebouwd. Een hogere bevolkingsdichtheid kan duiden op een lager risico op bereikbaarheidsproblemen.

VERKEERSVEILIGHEID

Het aandeel verkeersongevallen en gevaarlijke punten geeft een indicatie van de verkeersveiligheid.

Een hoger aandeel verkeersongevallen en gevaarlijke punten kan duiden op een hoger risico op bereikbaarheidsproblemen.

VOORZIENINGENNIVEAU

Het voorzieningenniveau geeft een indicatie van de mate waarin het dorp gelegen is in de nabijheid van basisvoorzieningen. Dit zijn de voorzieningen die nodig zijn om het dagelijkse leven te organiseren en deel te nemen aan de maatschappij. Voorbeelden zijn: een kleuter- en basisschool, kinderopvang, huisarts, apotheek, voedingswinkel, postpunt en (publieke) ontmoetingsruimten (VITO, 2016). Als het voorzieningenniveau hoog is, zijn de voorzieningen nabij en bereikbaarder voor de dorpsbewoners.

Een hoger voorzieningenniveau kan duiden op een hogere aanwezige capaciteit om om te gaan met bereikbaarheidsproblemen.

FIETSINFRASTRUCTUUR

Het aandeel gerealiseerde fietsinfrastructuur geeft een indicatie van de intentie om fietsinfrastructuur uit te bouwen. De aanwezigheid van goed uitgebouwde fietsinfrastructuur maakt plekken bereikbaarder. Het vergoot ook de keuzemogelijkheden voor verplaatsingen, als de fiets naast de auto en het openbaar vervoer ook een aantrekkelijk alternatief is.

Een groter aandeel gerealiseerde fietsinfrastructuur kan duiden op een hogere aanwezige capaciteit om om te gaan met bereikbaarheidsproblemen.

2.1.3 Bestuurskracht

De bestuurskracht van een gemeente is het vermogen om effectieve antwoorden te geven op de vragen en problemen die op haar afkomen. Bestuurskracht kan worden gezien als de relatie tussen de opdracht en de capaciteit van een gemeente. De opdracht wordt gevormd door taken die een gemeente in medebewind uitvoert, door lokale ambities en door omgevingsfactoren (bv. omvang grondgebied, aantal inwoners,...). Bij de capaciteit spelen eveneens verschillende soorten factoren, gelinkt aan financiën, personeel, bestuurlijke relaties,... (VVSG, 2018)

De uitdagingen met betrekking tot bestuurskracht passen niet in de opdeling van kwetsbaarheid in blootstelling, vatbaarheid en aanwezige capaciteit. Er is namelijk niet onmiddellijk sprake van concrete uitdagingen rond bestuurskracht en lokaal bestuur die vanuit megatrends op dorpen afkomen. Toch is het belangrijk om ook dit onderdeel voor dorpen in kaart te brengen, om een volledig beeld te kunnen samenstellen. De indicatoren zijn daarom ingedeeld in de volgende vier deeluitleidingen.

Naast deze indicatoren is het ook aangewezen om de lokale bestuurskrachtmonitor te raadplegen. De lokale bestuurskrachtmonitor is ontwikkeld door het Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen (SBOV) in opdracht van de Vlaamse overheid en omvat een zeer uitgebreid overzicht aan indicatoren. Daarnaast is de monitor aangevuld met richtvragen tot zelfevaluatie waarmee een bestuur haar bestuurskracht autonoom in vraag kan stellen.

2.1.3.1 Financiële capaciteit

TRANSPARANTIE (FRONTOFFICE)

De relevantie van deze indicator is dat het aandeel prioritaire beleidsdoelstellingen in het totale budget een indicatie kan geven over de transparantie van het college van burgemeester en schepenen tegenover de gemeenteraad.

STRUCTUREEL EVENWICHT (FRONTOFFICE)

Deze indicator geeft een antwoord op de vraag of het gemeentebestuur al dan niet in staat is om de gevolgen van aangegane leningen te dragen en of het over de mogelijkheid beschikt om nieuwe investeringen te doen of nieuwe leninglasten aan te gaan. De autofinancieringsmarge wordt ook wel het structureel evenwicht of het evenwicht op lange termijn genoemd.

OBJECTIEF BELASTINGVERMOGEN

Globale indicator voor de fiscale draagkracht van een gemeente.

2.1.3.2 Lokaal bestuur

HRM- EN VORMINGSUITGAVEN

De indicator geeft weer in welke mate de gemeente investeert in sociaal kapitaal bij het personeel.

Bijkomende gewenste gegevens:

VERTEGENWOORDIGING DORP IN GEMEENTE

Deze indicator geeft weer op welke manier het dorp in de gemeente vertegenwoordigd wordt.

VERTROUWEN VAN DE BURGERS IN HET BESTUUR

Deze indicator geeft weer in welke mate burgers vertrouwen hebben in het bestuur.

2.1.3.3 *Burgerkracht*

Bijkomende gewenste gegevens:

VRIJWILLIGERS

De indicator geeft aan hoeveel personen er geëngageerd zijn in vrijwilligerswerk, als maat voor sociaal kapitaal en sociale cohesie.

DORPSACTIVITEITEN

De indicator geeft aan hoeveel sociale evenementen er worden georganiseerd, als maat voor sociaal kapitaal en sociale cohesie.

BURGERINITIATIEVEN

Deze indicatoren geeft weer in welke mate burgerinitiatieven ontstaan in het dorp.

2.1.3.4 *Evenwicht tussen lokaal en bovenlokaal*

BOVENLOKALE SAMENWERKINGSVERBANDEN (FRONTOFFICE)

Het aantal samenwerkingsverbanden waar een gemeente aan deelneemt geeft een indicatie van in welke mate de gemeente delen van haar takenpakket samen met andere gemeenten of partners organiseert of net in eigen handen houdt.

2.1.4 Economische veranderingen

De groeiende tewerkstelling in de diensteneconomie en de ruimtelijke verschuiving van tewerkstelling naar steden en andere economische centra zoals havens, bedrijventerreinen enz. leidt ertoe dat mensen niet wonen waar ze werken maar dat ze pendelen naar hun arbeidsplaats. In dorpen is er over het algemeen weinig tewerkstelling, wat vooral uitdagingen in verband met pendelen met zich meebrengt.

ARBEIDSBALANS

De arbeidsbalans geeft een indicatie van de lokale tewerkstellingsgraad. Een lagere arbeidsbalans duidt erop dat veel bewoners elders gaan werken.

Een lagere arbeidsbalans kan duiden op een groter risico voor economische veranderingen.

WERKLOOSHEID (FRONTOFFICE)

De werkloosheidsgraad geeft een indicatie van de verhouding tussen niet-werkenden werkzoekenden en de actieve bevolking. Een hoge of lage werkloosheidsgraad doet niet noodzakelijk uitspraken over de lokale tewerkstellingsgraad maar geeft inzicht in de socio-economische positie van de dorpsbewoners.

Een hogere werkloosheidsgraad kan duiden op een groter risico voor economische veranderingen.

INGAANDE EN UITGAANDE PENDEL (FRONTOFFICE)

De pendelstromen geven een indicatie van de ingaande en uitgaande pendel van en naar de gemeent.

Veel uitgaande pendel duidt er op dat veel dorpsbewoners elders werken, veel ingaande pendel duidt op veel arbeidsplaatsen waar mensen van buiten de gemeente op af komen.

KNOOPPUNTWAARDE

De knooppuntwaarde geeft een indicatie van de mate waarin een dorp is geïntegreerd in het systeem van collectief vervoer voor personen. De knooppuntwaarde van een dorp wordt onder meer bepaald door de transportmodus (trein, metro, tram, bus), de frequentie van het vervoersaanbod, de vervoerscapaciteit, aansluitings- en (multimodale) overstapmogelijkheden en aansluiting op fiets- en wandelnetwerken (VITO, 2016).

Hoe makkelijker en directer iemand zich vanuit het dorp naar andere kernen kan verplaatsen, hoe hoger de knooppuntwaarde (VITO, 2016). Een hoge knooppuntwaarde duidt op een lager risico op economische veranderingen die o.a. tot grotere pendelafstanden leiden.

ARBEIDSDOORSTROMINGSSCOËFFICIËNT (FRONTOFFICE)

De arbeidsdoorstromingscoëfficiënt toont de verhouding tussen de dorpsbewoners die binnen enkele jaren tot de actieve bevolking behoren en de dorpsbewoners die binnen enkele jaren op pensioen gaan.

Een arbeidsdoorstromingscoëfficiënt groter dan 1 duidt op grote aanwezige capaciteit om doorstroming op de arbeidsmarkt te garanderen. Er zijn dan genoeg jongeren per oudere die op pensioen gaat. Een

arbeidsdoorstromingscoëfficiënt lager dan 1 duidt op een lage aanwezige capaciteit om de doorstroming te garanderen: er zijn dan minder jongeren per oudere die op pensioen gaat.

2.1.5 Vergroening

Vergroening gaat over het aantrekkelijk maken van dorpen voor kinderen en jongeren, en daarmee ook voor jonge gezinnen. Dit kan gaan over de aanwezigheid van scholen, speelplekken en recreatiemogelijkheden, gepaste woningen voor gezinnen, ...

GRIJZE DRUK (FRONTOFFICE)

Grijze druk geeft een indicatie van de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de actieve bevolking.

Een hogere grijze druk kan duiden op een lage vergroening.

GROENE DRUK (FRONTOFFICE)

De groene druk geeft een indicatie van de verhouding tussen het aantal dorpsbewoners onder de 18 en de actieve bevolking.

Een lage groene druk kan duiden op een lage vergroening.

2.1.6 Energietransitie

Energietransitie gaat over het maken van de overstap van fossiele brandstoffen naar volledig duurzame energiebronnen zoals zonne- en windenergie. Dit is nodig omdat de voorraad fossiele brandstoffen eindig is en de ontwinning en het gebruik ervan belastend zijn voor het milieu (Vlaamse Milieumaatschappij, 2015). De energietransitie is relevant voor dorpen omwille van de verspreide bebouwing die veel verplaatsingen genereert en het type bebouwing dat vaak een hoog energieverbruik heeft.

ENERGIEVERBRUIK (FRONTOFFICE)

Het huishoudelijk energieverbruik in dorpen geeft een indicatie van de hoeveelheid energie die een dorp nodig heeft.

Een hoger huishoudelijk verbruik kan duiden op een hogere energievraag.

VRIJSTAANDE WONINGEN

Vrijstaande woningen verbruiken over het algemeen meer energie (voor verwarming) dan rijwoningen of appartementen. Het aandeel vrijstaande woningen geeft daarom een indicatie van het energieverbruik.

Een groter aandeel vrijstaande woningen is een indicatie van een hogere blootstelling aan en vatbaarheid voor de gevolgen van de energietransitie.

GROEPSAANKOOP GROENE STROOM (FRONTOFFICE)

Het aandeel hernieuwbaar energieverbruik via de groepsaankopen groene stroom van de provincie geeft een indicatie van de mate waarin de overstap naar hernieuwbare energiebronnen, en dus de energietransitie, al in gang gezet is.

Een hoger aandeel hernieuwbare energie duidt op een hogere aanwezige capaciteit om de energietransitie voor te bereiden.

Bijkomende gewenste gegevens:

INITIATIEVEN OM ENERGIEGEBRUIK TE VERMINDEREN

Initiatieven om het energieverbruik te verminderen spelen een belangrijke rol in de energietransitie, enerzijds om effectieve winsten te boeken op vlak van energiebesparing, anderzijds om een mentaliteitsverandering naar een duurzamer energieverbruik te stimuleren.

De aanwezigheid van veel van deze initiatieven duidt op een hoge aanwezige capaciteit.

LOKAAL AANSPREEKPUNT ENERGIETRANSITIE

De aan- of afwezigheid van een lokaal aanspreekpunt energietransitie kan duiden op minder of meer fragmentatie in het beleid omtrent energietransitie.

De aanwezigheid ervan duidt op een meer gecoördineerde aanpak en daarom meer aanwezige capaciteit.

2.1.7 Klimaatverandering

Klimaatverandering, de verandering van het gemiddelde weer of klimaat over een lange periode, uit zich in dorpen in Vlaanderen in de vorm van nattere winters en warmere, drogere zomers. Dit heeft een invloed op het dagelijkse leven in de dorpen. De klimaatverandering leidt tot meer overstromingen, langere periodes van droogte en hittegolven (Vlaamse Milieumaatschappij, 2015).

OVERSTROMINGSGEVOELIGE GEBIEDEN (FRONTOFFICE)

Het aandeel van het dorp dat in overstromingsgevoelig gebied ligt, geeft een indicatie van in welke mate een dorp getroffen wordt bij overstromingen.

Een groter aandeel van het dorp gelegen in overstromingsgevoelig gebied kan duiden op een hoger risico voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

DALING VAN HET WATERDEBIET (FRONTOFFICE)

De verwachte daling van het waterdebiet volgens het Klimaatscenario Vlaanderen 2100 geeft een indicatie van in welke mate een dorp getroffen wordt bij droogte. Aanhoudende droogte leidt tot problemen met betrekking tot drinkwatervoorziening en productiviteit van de landbouw.

Een hogere verwachte daling van het waterdebiet kan duiden op een hoger risico voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

VERHARDING (FRONTOFFICE)

Het aandeel verharding geeft een indicatie van het hitte-eilandeffect. Het hitte-eiland effect is te wijten aan het feit dat verharding en de bebouwde omgeving warmte langer vasthoudt. Dit veroorzaakt een grotere temperatuurstijging in dorpskernen ten opzichte van de open ruimte rondom tijdens hittegolven.

Een groter aandeel verhard oppervlak kan duiden op een hoger risico voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

AFHANKELIJKE BEVOLKING

Het aandeel afhankelijke bevolking geeft een indicatie van het aandeel dorpsbewoners die afhankelijk zijn van anderen (vooral kinderen en ouderen) en harder getroffen worden bij overstromingen, droogte en hitte.

Een groter aandeel afhankelijke bevolking kan duiden op een hoger risico voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

Bijkomende gewenste gegevens

AANVRAAGDOSSIERS NATUURRAMPEN

Het aandeel aanvraagdossiers natuurrampen, waaronder overstromingen, geeft een indicatie van de impact van overstromingen op het dorp.

Een groter aandeel aanvraagdossiers kan duiden op een hoger risico voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

AANWEZIGHEID GROENE RUIMTE

Het aandeel groene ruimte geeft een indicatie van de capaciteit voor verkoeling enerzijds en waterinfiltratie en het opvangen van overtollig water anderzijds.

Een hoog aandeel groene ruimte kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit om om te gaan met de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

PUBLIEK TOEGANKELIJK GROEN

Het aandeel publiek toegankelijk groen geeft een indicatie van de capaciteit voor recreatie en verkoeling tijdens hittegolven.

Een hoog aandeel publiek toegankelijk groen kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit om om te gaan met de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

Bijkomende gewenste gegevens:

LOKAAL AANSPREEKPUNT KLIMAATVERANDERING

De aan- of afwezigheid van een aanspreekpunt kan duiden op minder of meer fragmentatie, en daarmee coördinatie, in het beleid omtrent klimaatverandering.

De aanwezigheid van een lokaal aanspreekpunt klimaatverandering kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit om om te gaan met de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

LOKAAL DROOGTE- EN OVERSTROMINGSBELEID

Het bestaan van dit beleid is belangrijk om gepast te kunnen reageren op de gevolgen van overstromingen, droogte en hitte en om preventief te kunnen werken.

De aanwezigheid van een droogte- en overstromingsbeleid kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit om om te gaan met de negatieve gevolgen van klimaatverandering.

2.1.8 Sociale kwetsbaarheid

Sociale kwetsbaarheid is het niet of onvoldoende participeren in sociale verbanden en het ervaren van een tekort aan contacten en steun, wat kan leiden tot vereenzaming en uitsluiting. Vereenzaming gaat over het ervaren van een gemis aan bepaalde sociale relaties. Oudere dorpsbewoners die veel thuis zitten, minder mobiel zijn en geen of onvoldoende contact hebben met anderen voelen zich vaak eenzaam (Broese van Groenou, 2011).

Een aspect van sociale kwetsbaarheid is vervoersarmoede. Afhankelijkheid van collectief of aangepast vervoer in combinatie met slechte bereikbaarheid van bepaalde bestemmingen, maakt uiteenlopende groepen mensen vervoersarm. De ernst van vervoersarmoede neemt toe naarmate men meer zorgbehoevend of armer is (Mobiel 21, 2015).

WERKLOOSHEID

Het aandeel werklozen is een indicator van sociale kwetsbaarheid. Werk hebben is niet enkel belangrijk voor je inkomen, maar ook voor de sociale contacten die het oplevert. Het geeft je ook het gevoel dat je deel uitmaakt van de maatschappij.

Een hogere werkloosheid kan duiden op een hoger risico op sociale kwetsbaarheid.

HERKOMST (FRONTOFFICE)

Het aandeel inwoners met herkomst van buiten de EU geeft een indicatie van sociale kwetsbaarheid. Inwoners van buiten de EU kunnen geconfronteerd worden met moeilijkheden in het dagelijkse leven door bijvoorbeeld het ontbreken van een sociaal netwerk, het niet spreken van de taal en andere culturele barrières.

Een hoger aandeel inwoners van buiten de EU kan duiden op een hoger risico op sociale kwetsbaarheid. Anderzijds kan een hoger aandeel inwoners van buiten de EU ook duiden op een sterke aanwezige gemeenschap en/of ondersteuning, waardoor het risico op sociale kwetsbaarheid kan afnemen.

EENPERSOONSHUISHOUDENS (FRONTOFFICE)

Het aandeel eenpersoonshuishoudens is een indicator van sociale kwetsbaarheid. De trend van de individualisering in de maatschappij leidt tot meer eenpersoonshuishoudens. Toch is de maatschappij, de gemeenschap in een dorp, vaak nog meer ingericht op het “traditionele” gezinsleven, wat kan leiden tot vereenzaming of uitsluiting.

Een hoger aandeel eenpersoonshuishoudens kan duiden op een hoger risico op sociale kwetsbaarheid.

ZILVEREN DRUK

Zilveren druk geeft een indicatie van het aantal 80-plussers ten opzichte van het aantal 65-plussers. De graad van mobiliteit van de bewoners is een belangrijke factor met betrekking tot vervoersarmoede. 80-plussers kunnen vaak niet zelf meer autorijden of fietsen of zijn slecht ter been en zijn daardoor minder mobiel. In combinatie met een lage bevolkingsdichtheid (en dus een lage bevolkingscapaciteit voor collectief vervoer) en/of een lage knooppuntwaarde (wat kan duiden op slechte bereikbaarheid) kan een hoge zilveren druk leiden tot vervoersarmoede.

Een hogere zilveren druk kan duiden op een hoger risico op vervoersarmoede.

INTEGRATIETEGEMOETKOMING

Het aandeel integratietegemoetkomingen is een indicatie van het aandeel minder mobiele personen. Personen voor wie een handicap van invloed is op de zelfredzaamheid en daardoor moeilijkheden ondervinden bij het uitvoeren van dagelijkse activiteiten, hebben recht op een integratietegemoetkoming. De graad van mobiliteit van de bewoners is een belangrijke factor met betrekking tot vervoersarmoede. In combinatie met een lage bevolkingsdichtheid (en dus een lage bevolkingscapaciteit voor collectief vervoer) en/of een lage knooppuntwaarde (wat kan duiden op slechte bereikbaarheid) kan een hoog aantal integratietegemoetkomingen leiden tot vervoersarmoede.

Een hoger aandeel integratietegemoetkomingen kan duiden op een hoger risico op vervoersarmoede.

ALLEENWONENDE 75PLUSERS (FRONTOFFICE)

Deze indicator geeft de verhouding tussen het aantal alleenwonende 75plussers en het totale aantal 75plussers. Alleenwonende ouderen hebben meer kans om in eenzaamheid te belanden.

Een hoger aantal alleenwonende 75plussers duidt op een hoge blootstelling aan en vatbaarheid voor vereenzaming.

Bijkomende gewenste gegevens:

VLUCHTELINGENOPVANG

Het aandeel opgevangen vluchtelingen is een indicator van sociale kwetsbaarheid. De integratie van vluchtelingen wordt bemoeilijkt door het ontbreken van een sociaal netwerk, het niet spreken van de taal en andere culturele barrières.

Een groter aandeel vluchtelingen kan duiden op een hoger risico op sociale kwetsbaarheid. Anderzijds kan een hoger aandeel vluchtelingen ook duiden op een sterke aanwezige gemeenschap en/of ondersteuning, waardoor het risico op sociale kwetsbaarheid kan afnemen.

VRIJWILLIGERS

Het aandeel vrijwilligers geeft een indicatie van de sociale cohesie in een dorp.

Een hoog aandeel vrijwilligers duidt op een hoge aanwezige capaciteit om de sociale cohesie te verhogen en door een grotere inclusiviteit mensen in sociaal kwetsbare posities beter te ondersteunen.

DORPSACTIVITEITEN

Het aandeel dorpsactiviteiten (kermis, jaarmarkt, buurtbarbecue, ...) geeft een indicatie van sociale cohesie in een dorp.

Een groot aandeel dorpsactiviteiten duidt op een hoge aanwezige capaciteit om de sociale cohesie te verhogen en door een grotere inclusiviteit mensen in sociaal kwetsbare posities beter te ondersteunen.

SOCIALE TEWERKSTELLING

De tewerkstellingsgraad in de sociale tewerkstelling geeft een indicatie van de integratie van sociaal kwetsbare dorpsbewoners in de samenleving.

Veel sociale tewerkstelling duidt op een hoge aanwezige capaciteit om werk te voorzien voor sociaal kwetsbare dorpsbewoners. Zo krijgen sociaal kwetsbare dorpsbewoners naast werk ook meer het gevoel deel uit te maken van de samenleving.

ONTMOETINGSPLEKKEN

De mate waarin ontmoetingsplekken aanwezig zijn, geeft weer hoe gemakkelijk het is voor ouderen om anderen te ontmoeten. Het faciliteren van ontmoetingsplekken is belangrijk om vereenzaming tegen te gaan.

De aanwezigheid van een ontmoetingsplek of meerdere ontmoetingsplekken duidt op een hogere aanwezige capaciteit.

2.1.9 Financiële armoede

Financiële armoede gaat over of mensen al dan niet in hun levensonderhoud kunnen voorzien (Mathijssen, 2012).

VERHOOGDE TEGEMOETKOMING (FRONTOFFICE)

Verhoogde tegemoetkoming is een veel gebruikte indicator voor financiële armoede. Personen met een laag inkomen hebben recht op verhoogde tegemoetkoming. Ze betalen minder voor gezondheidszorg en hebben nog andere financiële voordelen.

Een groter aandeel bewoners met verhoogde tegemoetkoming kan duiden op een hoger risico voor financiële armoede.

KANSARMOEDE

De kansarmoede-index is een indicator voor kansarme geboorten. Kinderen geboren in kansarme gezinnen hebben meer kans om in armoede op te groeien. De indicator wordt bepaald door het inkomen, het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de ouders alsook door de huisvesting, gezondheid van het kind en het stimulatie-niveau van het kind door de ouders.

Een hogere kansarmoede-index kan duiden op een groter risico voor financiële armoede.

BUDGETMETER

Het aandeel budgetmeters geeft een indicatie van het aantal huishoudens die te maken hebben met energiearmoede. Energiearmoede verwijst naar een toestand waarbij een persoon of huishouden bijzondere moeilijkheden ondervindt in zijn/haar woonst om zich te voorzien van de nodige energie om elementaire noden te bevredigen (OASes, 2015). Budgetmeters worden geïnstalleerd als bewoners hun energierekeningen niet kunnen betalen en zijn dus een indicator van financiële armoede.

Een hoger aandeel budgetmeters kan duiden op een groter risico voor energiearmoede specifiek en financiële armoede in het algemeen.

SOCIALE HUISVESTING

Het aandeel sociale huisvesting is een indicator van de aanwezige capaciteit om om te gaan met financiële armoede. Sociale woningen bieden mensen in armoede goedkopere huisvesting.

Een hoger aandeel sociale woningen duidt op een hoge aanwezige capaciteit om om te gaan met financiële armoede.

Bijkomende gewenste gegevens

ORGANISATIES DIE ROND ARMOEDE EN SOCIALE KWETSBAARHEID WERKEN

Deze organisaties bieden steun aan mensen in armoede.

De aanwezigheid van meerdere organisaties kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit, omdat er meer kanalen zijn die de dorpsbewoners kunnen benutten. Anderzijds kan de veelheid aan organisaties ook op een versnippering van het aanbod duiden, waarbij de doelgroep moeilijk de weg vindt naar de verschillende ondersteuningskanalen. De mate van coördinatie speelt dan een belangrijke rol (zie volgende indicator).

LOKAAL AANSPREEKPUNT ARMOEDE EN SOCIALE KWETSBAARHEID

De aan-of afwezigheid van een lokaal aanspreekpunt is een indicator van de mate waarin ondersteuning van de burgers gecoördineerd wordt.

De aanwezigheid van een lokaal aanspreekpunt duidt op een hoge aanwezige capaciteit, omdat het bijdraagt aan de coördinatie van de aanwezige ondersteuning.

2.1.10 Woonbehoefte

Diverse huishoudens, leeftijden en gezinssamenstellingen hebben nood aan aangepaste en betaalbare woningen.

GROOTTE WONINGEN

Het aandeel grote woningen geeft een indicatie van in hoeverre ze aangepast zijn aan de woonbehoefte van de oudere bewoners. Grotere woningen zijn minder goed aangepast door bijvoorbeeld de aanwezigheid van trappen, de omvang van het onderhoud, ...

Een hoger aandeel grote woningen kan duiden op een slechter aangepast woonaanbod.

WACHTLIJSTEN SOCIALE HUISVESTING (FRONTOFFICE)

Het aandeel dorpsbewoners die op de wachtlijst voor sociale huisvesting staan, geeft een indicatie van in hoeverre het dorp kan voorzien in de woonbehoefte van bewoners met een laag inkomen.

Een hoger aandeel wachtenden duidt op een slechter aangepast woonaanbod.

BETAALBAARHEID WONINGEN (FRONTOFFICE)

Het inkomen ten opzichte van de mediaan woningprijs voor bouwgronden geeft een indicatie van de betaalbaarheid van de woningen in de gemeente.

Een lagere betaalbaarheid duidt op een slechter aangepast woonaanbod.

MEDIAAN WONINGPRIJS GEWONE HUIZEN, VILLA'S, APPARTEMENTEN EN BOUWGRONDEN (FRONTOFFICE)

De mediaan woningprijzen van verschillende type woningen geeft een indicatie van de prijs van dat type woning in de gemeente.

Hogere woningprijzen maken het wonen minder toegankelijk voor bewoners met uiteenlopende inkomens.

VOORZIENINGENNIVEAU

Het voorzieningenniveau geeft een indicatie van de mate waarin het dorp gelegen is in de nabijheid van basisvoorzieningen. Dit zijn de voorzieningen die nodig zijn om het dagelijkse leven te organiseren en deel te nemen aan de maatschappij. Voorbeelden zijn: een kleuter- en basisschool, kinderopvang, huisarts, apotheek, voedingswinkel, postpunt en (publieke) ontmoetingsruimten (VITO, 2016). Als het voorzieningenniveau hoog is, zijn de voorzieningen nabij en bereikbaarder voor de dorpsbewoners.

Een hoger voorzieningenniveau kan duiden op een hogere aanwezige capaciteit.

Bijkomende gewenste gegevens:

AANGEPAST WONEN

Aangepast wonen geeft een indicatie van het aantal aanpassingen die reeds gedaan zijn om te voldoen in de woonbehoefte van 65plussers.

Een hoog aantal aanpassingspremies duidt op meer aangepaste woningen en dus op een hogere aanwezige capaciteit.

2.1.11 Zorgbehoefte

De zorgbehoefte geeft aan in welke mate bepaalde doelgroepen nood hebben aan zorg en ondersteuning in het dagelijkse leven.

GRIJZE DRUK

Grijze druk geeft een indicatie van de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de actieve bevolking.

Een hogere grijze druk kan duiden op een hoge zorgbehoefte bij 65-plussers in het dorp.

ZILVEREN DRUK

Zilveren druk geeft een indicatie van de verhouding tussen het aantal 80-plussers en het aantal 65-plussers.

Een hogere zilveren druk kan duiden op een hogere zorgbehoefte in het dorp bij 80-plussers.

ZORGGEBRUIKERS

Het aantal zorggebruikers t.o.v. de populatie 65-plussers geeft een indicatie van hoeveel ouderen gebruik maken van zorg.

Een groter aantal zorggebruikers kan duiden op een hogere zorgbehoefte bij 65-plussers in het dorp.

INTEGRATIETEGEMOETKOMING (FRONTOFFICE)

Het aandeel integratietegemoetkomsten is een indicatie van het aandeel minder mobiele personen. Personen voor wie een handicap van invloed is op de zelfredzaamheid en daardoor moeilijkheden ondervinden bij het uitvoeren van dagelijkse activiteiten, hebben recht op een integratietegemoetkoming. De graad van mobiliteit van de bewoners is een belangrijke factor met betrekking tot vervoersarmoede. In combinatie met een lage bevolkingsdichtheid (en dus een lage bevolkingscapaciteit voor collectief vervoer) en/of een lage knooppuntwaarde (wat kan duiden op slechte bereikbaarheid) kan een hoog aantal integratietegemoetkomsten leiden tot vervoersarmoede.

Een hoger aandeel integratietegemoetkomsten kan duiden op een hogere zorgbehoefte.

ZORGVRAAG (FRONTOFFICE)

De zorgvraag brengt het aantal benodigde woongelegenheden voor residentiële zorg in kaart op basis van het aantal ouderen.

Een hoger zorgvraag kan duiden op een hogere zorgbehoefte in het dorp.

HUISARTSENCONTACT

Huisartsencontact geeft een indicatie van in welke mate de zorgbehoefte van ouderen wordt opgevangen.

Een hoger huisartsencontact kan duiden op een groter zorgaanbod.

ZORGAANBOD (FRONTOFFICE)

Het zorgaanbod geeft een indicatie van in welke mate de zorgbehoefte van ouderen wordt opgevangen. De indicator geeft de lokale residentiële zorgvoorzieningen (assistentiewoningen en woonzorgcentra) weer.

Een groot zorgaanbod kan duiden op een hoge aanwezige capaciteit.

MANTEL- EN THUISZORG (FRONTOFFICE)

Het aandeel mantel- en thuiszorgdossiers geeft een indicatie van in welke mate deze zorgcomponent het zorgaanbod versterkt.

Een hoger aandeel mantel- en thuiszorgdossiers kan duiden op een hogere aanwezige capaciteit.

Bijkomende gewenste gegevens:

ORGANISATIES DIE ROND VERGRIJZING WERKEN

De hoeveelheid van organisaties kan duiden op minder of meer fragmentatie in het beleid omtrent vergrijzing.

De aanwezigheid van een of meerdere organisaties duidt op meer aanwezige capaciteit. Meer organisaties kan leiden tot een betere ondersteuning en opvolging van ouderen met een zorgbehoefte. Anderzijds kan dit ook fragmentatie veroorzaken, waardoor de ondersteuning en opvolging niet altijd zoals gewenst verloopt.

LOKAAL AANSPREEKPUNT OUDERENZORG

De aan- of afwezigheid van een aanspreekpunt kan duiden op minder of meer fragmentatie in het beleid omtrent de zorgbehoefte van ouderen. Een goede coördinatie kan leiden tot een betere ondersteuning en opvolging van de doelgroep.

De aanwezigheid ervan duidt op meer aanwezige capaciteit enerzijds, maar kan anderzijds ook een teken zijn van een grotere zorgvraag.

3 Suggesties voor verbetering

1 Databeschikbaarheid

De dorpenmonitor is uniek in die zin dat de uitdagingen in kaart gebracht worden voor de dorpskernen in plaats van voor de gemeente of deelgemeente. Het dorpsniveau dat gebruikt wordt in de dorpenmonitor is gebaseerd op de ruimtelijke afbakening van kernen die de dienst Ruimtelijke Ordening van de provincie Antwerpen hanteert. Deze ruimtelijke grenzen zijn daarna voor Team Data & Analyse van de provincie Antwerpen aangepast zodat ze overeenkomen met de grenzen van statistische sectoren², om de kwetsbaarheid van dorpen voor uitdagingen te kunnen berekenen.

Voor bepaalde aspecten van dorpen en de uitdagingen zijn er echter geen statistische gegevens beschikbaar op dorpsniveau. Dat wordt in deze versie van de monitor opgelost door het dorp de waarde van de gemeente toe te kennen, of de waarden van de statistische sectoren waaruit het dorp bestaat te aggregeren naar het dorpsniveau. Waar de data momenteel niet beschikbaar zijn op dorpsniveau is het interessant om dit in de toekomst wel te hebben.

Er zijn ook nog enkele andere mogelijkheden die het onderzoeksteam niet verkend heeft maar die interessante inzichten kunnen bieden. Zo kan men de waarden van de dorpskernen vergelijken met de waarden van gemeenten, de kernen van de gemeenten (bv. een kleine stad) en/of deelgemeenten, om te analyseren wat de verschillen tussen deze elementen en de dorpskernen zijn. Verder zijn de indicatoren die momenteel in de dorpenmonitor gebruikt worden statisch. Een vergelijking in de tijd, historisch en naar de toekomst toe, is mogelijk indien deze data beschikbaar zijn.

2 Clusteranalyse en factoranalyse

Een aantal indicatoren in de dorpenmonitor zijn sterk gecorreleerd en kennen daarom een sterke samenhang. Correlaties tussen verschillende waarden zijn echter te vermijden omdat dan mogelijk twee keer hetzelfde fenomeen in de monitor wordt gerapporteerd. Via een factoranalyse zouden sterk samenhangende indicatoren kunnen gegroepeerd worden in factoren, waardoor het aantal indicatoren sterk kan gereduceerd worden en dubbele rapporteringen kunnen vermeden worden.

Ook een clusteranalyse kan nuttig zijn om na te gaan in welke mate de verschillende dorpen gelijkaardige eigenschappen hebben. De verzameling van dorpen zou op basis van de clusteranalyse kunnen opgedeeld worden in deelverzamelingen van dorpen die onderling sterk gelijkend zijn. Zo zou een onderscheid kunnen gemaakt worden tussen dorpen in de rand van grotere steden of dorpen die typisch landelijk zijn.

Omwille van het gebrek aan voldoende data op dorpsniveau en het grote aantal variabelen in vergelijking met het aantal dorpen is het niet mogelijk om een statistisch significante factor analyse of cluster analyse toe te passen. De uitgevoerde analyses op de beschikbare data leverden alvast geen interpreteerbare of betrouwbare resultaten

² De statistische sector is de territoriale basiseenheid die ontstaan is uit een opdeling van de gemeenten en de vroegere gemeenten door het voormalige Nationaal Instituut voor de Statistiek voor de verspreiding van statistieken op een gedetailleerder niveau dan het gemeentelijk niveau. (FOD Economie, 2017)

op. Wellicht kan de betrouwbaarheid toenemen naarmate er meer data op dorpsniveau beschikbaar is.

3 Dorp als ruimtelijk en sociaal concept

Tijdens de participatietrajecten met dorpsbewoners wordt vastgesteld dat de ruimtelijke afbakening van een dorp die wordt gebruikt in de studie, niet per se overeenkomt met hoe bewoners het dorp ervaren. Ook mensen die bijvoorbeeld (net) buiten de dorpskern wonen, voelen zich deel van het dorp. De cijfers in de monitor geven enkel een beeld van het gebied binnen de ruimtelijke afbakening en komen daarom niet geheel overeen met de perceptie van het dorp van sommige bewoners. Voor deze vaststelling bestaat er niet meteen een oplossing, maar het is goed om zich hiervan bewust te zijn in gesprekken met bewoners.

Bijlage 1 Frontoffice dorpenmonitor

Uitwerking van de dorpenmonitor in gebruiksvriendelijke layout voor de dorpen in het projectgebied

Bijlage 2 Tabel met resultaten projectgebied en metadata

Zie: Bijlage 2 Tabel met resultaten projectgebied.xlsx

Bijlage 3 Bronbestanden met data projectgebied

Zie map “Bijlage 3 Bronbestanden met data projectgebied”

